

Beyond Mothers, Monsters, Whores: Thinking about Women's Violence in Global Politics

Caron E. Gentry & Laura Sjoberg

Zed Books, 2015

Anmeldt av Minda Holm*,
MSc, M.I.S., Juniorforsker, NUPI

Det er ofte fokus på offerrollen når det snakkes om kvinner i krig og konflikt. Det er en viktig del av den kjønna erfaringen av konflikt, og var lenge neglisjert i både academia og politikken. Samtidig overser mange fremdeles kvinners aktive deltagelse i politisk vold. Det analytiske utgangspunktet i «Beyond Mothers, Monsters, Whores: Thinking about Women's Violence in Global Politics» er at feminisme ikke handler om å argumentere for at kvinner er mindre voldelige enn menn, eller at verden automatisk ville vært et bedre sted om kvinner styrte den. Det handler om å analysere manifestasjoner av kjønn i global politikk. Kvinner som voldelige politiske aktører går imot de dominerende bildene av kvinner som fredelige, moderlige, emosjonelle, rene, uskyldige, fredselskende. I konfliktsituasjoner er de dermed gjerne fremstilt som enten *årsaken* (det som skal beskyttes) eller ofrene. Hvis det er først er fokus på kvinner som voldsutøverer, blir det gjerne individualisert og knyttet til dem som kvinner. De er ikke bare voldsutøverer, de er *kvinnelige* voldsutøverer – både voldelige, og dårlige som kvinner, sjelden fremstilt som «bare» terrorister eller soldater. Tilsvarende blir de sjelden fremstilt som «rasjonelle» aktører, og deres valg tolkes gjerne som noe personlig, ikke politisk.

Dette er problematisk av særlig to grunner. For det første bidrar det til en dikotomisering av hvordan vi tenker om de sosiale aspektene ved det å være mann og kvinne. For menn er det rasjonelle grunner til å drive med politisk vold. For kvinner bryter det med det å være «kvinne», og er irrasjonelt. For det andre, og åpenbart relatert, er det en forenklet oppfatning om hva handling er. I stedet for å studere politiske valg som et amalgam av ulike motivasjoner (langvarig undertrykkelse, politisk overbevisning, personlighet, private traumer), blir det politiske/personlige gjort binært.

Tittelen henspiller på det Gentry og Sjoberg mener er klassiske fremstillinger av voldelige kvinner. Enten er de «mødre» som gjør sin biologiske rolle; de er monstre, patologisk skadete; eller horer preget av seksuelle avvik. Fellesnevneren er at de frarøves selvstendig politisk agens. Mens beskrivelsene av menns handlinger gjerne

*Korrespondanse: Minda Holm, NUPI. Email: minda.holm@nupi.no

trekker på deres uttalte motivasjon og kamp for det de oppfatter som rettferdighet, blir kvinners handlinger knyttet til personlige tragedier, seksuelle avvik, eller grunnleggende irrasjonalitet (galskap). Volden bryter med det bildet mange ønsker av kvinner som «moralsk overlegne», uten samme tilbøyelighet til å utøve vold som menn. Hvordan kan en mor forlate sine to barn for å bli en venstreekstremistisk terrorist? Hun hadde fått en hjerneskade etter en fødselsoperasjon, mente angivelig tyske myndigheter om Ulrike Meinhof. Overgangen til venstreekstremisme ble, ifølge Gentry og Sjøberg, definert som tilsynelatende *patologisk* – til den grad at myndighetene tok hjernen hennes for forskningsøyemed etter hennes død.

Når kvinner er involvert politiske voldshandlinger, trer individet gjerne frem og bakenforliggende strukturer havner i skyggen. Hvorfor? Først og fremst skyldes det skillet mellom det private og offentlige/politiske, og den automatiske assosieringen med kvinner og det førstnevnte og menn med sistnevnte. Det er selvfølgelig like kunstig å tenke at alle menn passer inn i et slikt dikotomisk mønster – når det gjelder beveggrunner til handling, vil både det private og politiske som regel spille inn. Men, hva gjelder kvinner, er poenget altså at de i stor grad blir frarøvet sin politiske beslutningsevne i fremstillingen av deres voldshandlinger. Ifølge Gentry og Sjøberg er det nødvendig å se dette som en del av det narrative som undervurderer kvinners evne til politisk handling generelt.

To av eksemplene i boken gjelder henholdsvis palestinske og tsjetsjenske selvmordsbombere. Mellom 2000 og 2005 var 81 prosent av tsjetsjenske selvmordsbombere kvinner; under den store gisseltakingen på Dubrovka-teateret i Moskva i 2002 var 20 av 40 gisseltagere kvinner. I russisk og internasjonal media har de fått tilnavnet «sorte enker». Selv om de selv oppgir politiske beveggrunner, fokuserer media gjerne på «psykologiske arr» som skilsmisse, tap av ektemenn, barnløshet osv. Menns valg fremstilles derimot som regel som autonome, og i eksplisitt relasjon til den politiske konflikten (krig). Russiske journalister fremstiller ofte de tsjetsjenske kvinnelige selvmordsbomberne som kidnappet, voldtatt og/eller dopet ned. Studier som Gentry og Sjøberg viser til er ettertrykkelige på at dette ikke er tilfellet, og at det først og fremst er snakk om selv-rekruttering og en sterk uttalt vilje til å bli martyrer. I media fremstilles kvinnenens valg derimot gjerne som resultat av «zombi-fisering» (zombirovaniye). Deres politiske agens er bokstavelig lagt død.

Det samme ser vi med palestinske selvmordsbombere. Kvinners motivasjon isoleres her ofte til å handle om hevn for et traume, eller tap av familieære. Problemet er at den uttalte politiske motivasjonen som også er tilstede, viskes ut. Til forskjell fremstilles palestinske mannlige selvmordsbombere i kontekst av langvarig historie av okkupasjon og frustrasjon. Skillet gir ikke mening, påpeker Gentry og Sjøberg: traumer fra konflikt og politisk motivasjon er sjelden enten/eller. For kvinnenens del medfører de kjønnede linsene at det sosiopolitiske rammeverket rundt valgene deres dysses ned.

De tre karakteristikaene – mødre, monstre, horer – flyter gjerne inn i hverandre. Mens selvmordsbomberne gjerne knyttes til familierollen, finner vi på den andre siden fremstillingen av den seksuelt avvikende kvinnen – «horen» – som ofte også tangerer monstret. Her kunne Gentry og Sjøberg gjerne brakt inn mer eksplisitt

spørsmål om rasistiske stereotyper. Hvilken konsekvens har det for medias fremstilling at selvmordsbomberne i Tsjetsjenia og Palestina er muslimske kvinner? At de reduseres til viljeløse «zombier» eller kvinner drevet til vold av grunner knyttet til familieære, har åpenbare interaksjonspunkter med hvordan den muslimske kvinnen fremstilles generelt. «Horene» som de beskriver er derimot utelukkende vestlige (ikke-muslimske, og i deres eksempler hvite) kvinner.

Et av de mest prominente eksemplene deres på «hore»-tropen er de tre kvinnelige soldatene som deltok i den seksualiserte tortureringen av irakiske fanger i Abu Ghraib. I amerikansk media ble volden her i stor grad forklart med at de var seksuelle monstre ute av stand til å styre sin kjønnsdrift. Rolling Stones lagde sangen «Dangerous Beauty» om Lymniece England, en av de kvinnelige torturistene. I åpenbart spill på både ereksjoner og døde kroppar, sang de: «Was it funny on the midnight shift/ I bet you had your fair share of stiffs» (s. 125). Mens selvmordsbomberne gjør det for familieæren/ tapet av familie, blir disse kvinnene fremstilt som enten lesbiske (perverterte), eller som nymfomane med seksualdriften «ute av kontroll». Det hadde vært interessant med nærmere diskusjon rundt hvor disse tropene kommer fra. Det er åpenbart flere strukturer på plass i fremstillingen her enn kjønn.

«Monster»-eksemplene kunne også vært bedre begrunnet. Et av hovedeksemplene her er finsk kvinne som gikk inn i en våpenbutikk og skjøt ned tre menn. Argumentet er at media dehumaniserte og patalogiserte henne: hun var ikke «bad», men mentalt syk; «Because Sillanpaa was aggressive in a way that women are not, she was perceived as a «ruthless» killer» (s. 96). Her fremstår det som mindre klart hva som er det kjønna. En vanlig kritikk fra bl.a. «Black Lives Matter»-bevegelsen i USA er at «mentalt syk»-kortet gjerne brukes for å forklare hvit vold; afro-amerikanere (i USA) og muslimer (i USA, og ellers i verden) gjør det derimot med full hensikt. Er monster-narrativet her noe som først og fremst er knyttet til kjønn, og går det på tvers av andre sosiokulturelle skiller? Dette er andre utgave av Gentry og Sjøbergs bok – jeg håper de bruker sine enorme intellektuelle ressurser til å gå litt dypere inn i de enkelte «tropene» i en eventuell neste utgave eller relatert prosjekt.

Med unntak av denne innvendingen, klarer boken med stor analytisk presisjon å avdekke hvor kjønna fremstillingen av politisk vold ofte er. Når det kommer til stykket handler dette også om hvordan vi tenker om individuelle valg, i dette tilfellet valget om å bedrive politisk vold. Det teoretiske utgangspunktet til Sjøberg og Gentry er feministiske teorier knyttet til relasjonell autonomi. Ingen valg er tatt uten eksterne begrensninger, i den grad handling skjer innenfor rammen av sosiale relasjoner. Den palestinske selvmordsbomberen – mann eller kvinne – kan både ha gått gjennom et personlig traume, og være motivert av den større politiske konflikten. Boken viser dermed også hvor vanskelig det er å stille «hvorfor» spørsmål til individers handlinger, uten at vi lar våre egne sosiokulturelle for-dommer (i gadameriansk betydning) prege tolkningen av dem. Argumentet er dermed heller ikke at kjønn er irrelevant for politisk vold, men at denne dikotomien – valget som fullstendig autonomt (oftest menn), eller som utenfor ens kontroll (typisk kvinner) – er dypt problematisk. Fordi vi knytter «normal» politisk vold til menn, ender det opp i hemmende stereotyper og sensasjonalisme når det er kvinner som utøver volden.